

TUNTUD JA TUNDMATU – MÕISTATUSLIK KOLONEL JAAN RINK

Risto-Pearu Koovit

CELEBRATED YET OBSCURE – THE ENIGMATIC COLONEL JAAN RINK.

Abstract. Colonel Jaan Rink (1886–1927) has remained a relatively little-known figure in Estonian military history. Of course, those who are better informed certainly know that during the War of Independence he initially served as Chief of Staff of the 1st Division, and later as Chief of the Administration of Staff to the Commander-in-Chief. In the final phase of the War of Independence he also performed the duties of Chief of Staff to the Commander-in-Chief, succeeding Major General Jaan Soots in this position. After the end of the War of Independence he also briefly served as Chief of Staff of the Estonian Military Forces. Rink was one of the few senior Estonian officers during the War of Independence who had undergone military training as a general staff officer at the Imperial Nicholas General Staff Academy; he also had experience at corps staff level during World War I.

Since there are currently no comprehensive overviews on Jaan Rink, the purpose of this article is to examine his military education, participation in military activities during both World War I and the War of Independence, involvement in Estonian national defence after the War of Independence, and his contributions to the development of Estonian national defence. The article also serves as a tribute to this lesser-known hero of the War of Independence.

Võtmesõnad: talurahva klassivalikud 20. sajandi alguses, kolonel Jaan Rink, sõjaväeline haridus ja karjäärivõimalused keiserliku Venemaa armees, Esimene maailmasõda, Vabadussõda, sõjaväeline haridus Eesti Vabariigis, sõjaväeline karjäär

Keywords: Early 20th century peasant class choices, Colonel Jaan Rink, military education and career opportunities in the Imperial Russian Army, World War I, Estonian War of Independence, military education in the Republic of Estonia, military career

1. Sissejuhatus

Kolonel Jaan Rink (1886–1927) on jäänud üsnagi enigmaatiliseks ohvitseriks meie sõjaajaloos. Ajaloohuvilised kindlasti tunnevad tema nime ning kes on rohkem kursis, teavad, et Vabadussõja ajal teenis ta esialgu 1. diviisi staabiülemana ja hiljem Kindralstaabi Valitsuse ülemana Ülemjuhataja Staabis. Vabadussõja viimases etapis täitis ta ka Ülemjuhataja Staabi ülema kohuseid,

asendades selles ametis kindralmajor Jaan Sootsi. Pärast Vabadussõja lõppu teenis ta lühikest aega ka Sõjavägede Staabi ülemana. Teiste sõnadega on Jaan Rink Eesti ohvitser, kellest on enamasti teada elementaarsed biograafilised andmed ning paremal juhul ka tema olulisemad ametid Vabadussõja ajal, mis on sellisena leidnud kajastamist ka kahes biograafilises populaarteaduslikus artiklis. Need on siia maani ka ainsad Rinkist pikemalt rääkivad allikad.¹

Jaan Sootsi, Johan Laidoneri, Nikolai Reegi, Paul-Adolf Lille, Andres Larka ja Viktor Muti kõrval oli Rink üks neist vähestest Vabadussõja-aegsetest eestlastest vanemohvitseridest, kes osalesid Vabadussõjas, olles saanud kindralstaabiohvitseri väljaõppe keiserlikus Nikolai Kindralstaabi Akadeemias², millele lisandus Rinki puhul veel maailmasõja kogemus korpuse staabis. Eesti sõjaajaloo seisukohast on oluline, et kõikide eespool nimetatud vanemohvitseride panus Eesti riigikaitsele leiaks palju üksikasjalikumalt kajastamist ja saaks seeläbi ka lahti mõtestatud. Riigikaitse ning sellega seoses sõjalise mõtte areng ja kujunemine rahvuslikul tasandil ei saa ilmselt olla vaid edulugu. Nii nagu evolutsioonis on siingi võimalikud tupikteed ja eksimused, mis lõppkokkuvõttes aitavad meil aru saada arengu loogikast ning lubavad õppida ka mineviku vigadest.

Siinse artikli eesmärk on vaadelda, milline oli Jaan Rinki sõjaväeline haridustee, kuidas ta osales sõjategevuses nii Esimeses maailmasõjas kui ka hiljem Vabadussõjas, kuidas oli ta seotud Eesti riigikaitsega Vabadussõja-järgsel ajal ning milline võiks olla Rinki panus Eesti riigikaitse arengusse.

Hetkel võib väita, et Rinki kohta puuduvad igasugused enne Teist maailmasõda kirjutatud käsitlused või isegi pikemad kommentaarid. Selle põhjuseks võib kaudselt pidada ka Rinki varajast ootamatut surma. Hilisemal ajal on ilmunud vaid kaks eespool nimetatud biograafilist artiklit Mati Õuna ja Jaak Pihlaku sulest ning mõned Rinki tsitaadid on leidnud kajastust Reigo Rosenthali koostatud Johan Laidoneri käsitlevas monograafias³. See tähendab, et Rink tuleb siinse artikli raames Eesti sõjaajaloo historiograafia mõistes suuresti taasavastada, tuginedes põhiliselt arhiivimaterjalidele. Eelkõige on

¹ **Õun, M.** (koost.) 2002. Eesti ohvitserid ja sõjandustegelased. 2. kogumik. Tallinn: Sentinel, lk 91. [**Õun** 2002] **Pihlak, J.** 2004. Halliste kihelkond ja Vabaduse Risti vennad. – Viljandi Muuseumi aastaraamat 2004, lk 210–212 (lk 161–236). [**Pihlak** 2004]

² 1832. aastal asutatud ja 1918. aastani tegutsenud Nikolai Kindralstaabi Akadeemia oli Vene Keisririigi kõrgem sõjaväeline õppeasutus, milles valmistati ette kindralstaabiohvitseri. Kaheaastasesse õppetsükklisse võeti õppima ohvitseri, kelle auaste oli vähemalt leitnant (porutšik).

³ **Rosenthal, R.** 2008. Laidoner – väejuht: Johan Laidoner kõrgema operatiivjuhi ja strateegia kujundajana Eesti Vabadussõjas. Tallinn: Argo. [**Rosenthal** 2008]

siin oluline roll Rahvusarhiivi fondidel ERA.495, ERA.496 ja ERA.650. Lisaks on kasutatud Venemaa Riikliku Sõjaajaloo Arhiivi (RGVIA) dokumente, mis kajastavad Rinki teenistust Vene armees, tema sõjaväelist haridusteed ja ka tegevust Esimeses maailmasõjas.

Rinki iseloomustus ja tema teenistusalane pädevus on kirjas kahes atestatsioonis, millest tuleb pikemalt juttu allpool. Huvitaval kombel ei ole näiteks kindralmajor Jaan Soots oma paljudes mälestustes ega artiklites Rinki kohta midagi pikemalt kirjutanud. Samas, kui me loeme Sootsi kirjavahetust Välisministeeriumi või Eesti diplomaatidega Rinki erinevate ametikohtade määramise kontekstis, siis on selge, et Soots usaldas Rinki täielikult ning võib arvata, et tegu oli tollase sõjaministri protežeeaga. Allikate läbitöötamisel selgusid ka mõned Rinki kohta käivad teenistusalased ebatäpsused, mis on jõudnud avalikkuseni eelkõige Mati Krõonströmi doktoriväitekirja „Eesti sõjaväe juhtivkoosseis Vabadussõjas 1918–1920“ kaudu⁴, mille alusel on ilmunud 2010. aastal ka sama autori populaarteaduslik monograafia „Kaptenite ja leitnantide sõda. Eesti sõjaväe juhtkond Vabadussõjas 1918–1920“. Loodetavasti saavad need siinse artikliga korrigeeritud.

2. Jaan Rinki lapsepõlv, haridus ja teenistus

Jaan Rink on sündinud vana kalendri järgi 18. aprillil 1886. aastal tollasesse Pärnu kreisi kuulunud Halliste kihelkonna Uue-Kariste mõisa⁵ vahimehe Jaagu ja tema naise Marri perre. Lisaks Jaanile sündisid hiljem perre veel kaks venda: Paul Alexander (1888), kes suri paraku kuuenädalasena, ja Peeter (1891–1940). Peetri abikaasa Aurelie Hildegard emigreerus Kanadasse, kus tema lapselapsed tänaseni elavad⁶. Jaan alustas haridusteed esialgu Viljandi linnakoolis (enne teda oli seal üldhariduse omandanud ka Johan Laidoner⁷), kuid mingil põhjusel jättis ta kooli pooleli, saades edaspidise üldhariduse

⁴ **Krõonström, M.** 2008. Eesti sõjaväe juhtivkoosseis Vabadussõjas 1918–1920. Doktoritöö. Dissertationes historiae Universitatis Tartuensis, 16. Tartu Ülikool, ajaloo ja arheoloogia instituut. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. [Krõonström 2008]

⁵ Uue-Kariste ehk Neu-Karrishofi rüütlimõis kuulus kuni maareformini von Fersenitele.

⁶ **Geni.com.** https://www.geni.com/search?search_type=people&names=jaan+rink (19.08.2024).

⁷ **Pihlak, J.** 2010. Viljandi linn ja Vabaduse Risti vennad. – Viljandi Muuseumi aastaraamat, lk 113 (lk 73–171).

kodus⁸. Kodune hariduse omandamine seob teda Viktor Mutiga, teise kindralstaabiohvitseriga, kes sai üldhariduse samuti koduõppel⁹.

Siinkohal ei saa jätta märkimata, et kõik Nikolai Kindralstaabi Akadeemias õppinud ning Vabadussõjas osalenud vanemohvitserid, välja arvatud Tallinnas sündinud ja Saaremaal kasvanud Nikolai Reek, olid meie mõistes mulgid – nad pärinesid Lõuna-Eesti jõukamast piirkonnast, olles sündinud taluperemeeste, möldri või mõisateenistuja perre.

1903. aastal astus Rink 2. järgu vabatahtlikuna teenistusse Kiievis paikenud 165. Lutski jalaväepolku. Vabatahtlikuna teenimine oli eelduseks, et Rink sai minna 1903. aasta sügisel õppima Vilno (Vilniuse) sõjakooli, mille ta lõpetas 1906. aastal 2. järgu diplomi ja nooremleitnandi (podporutšiku) auastmega¹⁰. Sõjakooli 2. järgu diplom viitab, et ta polnud ilmselt õpingutes kas piisavalt püüdlik või taiplik, sest järkudesse jagati õppetulemuste alusel. Võrdluseks: Johan Laidoner ülendati viimasel õppeaastal (1904. aasta oktoobris) portupeejunkruks (vanemveebliks) ja ta lõpetas sõjakooli 5. mail 1905 oma kursuse parimana, saades autasuks riigivapiga kulduuri.

Olenemata järgust, millega sõjakool lõpetati, muutus ohvitseri aukraadi saamisega märkimisväärselt Rinki seisuslik staatus. Lõhe, mis valitses Venemaal alamväelaste ja ohvitseride vahel, oli selle hetkeni ületamatu, kuid ohvitseripagunid, ka kõige madalamad, tegid võimalikuks, et talupoja seisusest Jaan Rinki poole pidid tema endised alamväelastest teenistuskaaslased pöörduma juba kui Teie Kõrgeausus (vn *Ваше благородие*). Meil on seda võibolla tänapäeval raske tajuda või mõista, kuid just sõjaväelase karjäär oli toona kõige kiirem ja kindlam tee päritava aadlitiitli poole. Seisuslikul Venemaal oli sõjaväelase karjääri kaudu omandatud seisus või staatus kindlasti perspektiivikam ja kaalukam kui näiteks tsiviilteenistuses saadud.

Vene impeeriumis kuulus 1912. aastal ohvitseridest 53,6% (jalaväes 44,3%, ratsaväes 100%) aadlike, 25,7% madalamast seisusest linnakodanike (vn *мещан*) ja talupoegade, 13,6% aukodanike, 3,6% vaimulikkonna ja 3,5% kaupmeeste seisusesse¹¹. Liivimaa ja Eestimaa kubermang, kus üldine

⁸ **Послужной список и.д. старшего адъютанта штаба 14 армейского корпуса при численном к генеральному штабу штабс-капитана Ринка.** 31.01.1917. – Российский государственный военно-исторический архив (РГВИА) ф. 409, оп. 1, д. 75207, П/с 22-482, л. 2. [РГВИА.409.1.75207]

⁹ **Õun** 2002, lk 65.

¹⁰ РГВИА.409.1.75207, л. 2.

¹¹ **Волкова, С.** (*sine anno*). Российская империя как реальность. Глава I. <http://swolkov.org/russia/russia-151.htm> (19.08.2024).

lugemis- ja kirjutamisoskus oli toonase impeeriumi üks suuremaid (vt lisa), olid piirkonnad, kust tuli üha kasvavas tempos eelkõige Vilniuse sõjakooli uusi madalamast soost ohvitserikandidaate.

Pärast sõjakooli lõpetamist teenis Rink mitmes polgus. Lühikese aja jooksul jõudis ta teenida nii 202. Gori jalaväepolgus, 124. Voroneži jalaväepolgus kui ka vanas 165. jalaväepolgus, kuni ta sai isikliku palve alusel püsiva määramise Tartus paiknenud 95. Krasnojarski jalaväepolku. Polgus teenis Rink kuni 1908. aastani, olles nii roodu kui ka õppekomando nooremohvitser.¹²

Aastatel 1908–1911 oli ta luurekomando ülem. 1910. aastal ülendati Rink vanuse tõttu leitnandiks (porutšikuks). 1911. aastal üritas Rink esimest korda sooritada sisseastumiseksameid keiserlikku Nikolai Kindralstaabi Akadeemiasse, kuid ebaõnnestus. Akadeemiasse oli suur tung ja sageli ei saanud ohvitserid teist võimalust, ent ometi lubati Rinkil 1912. aastal uuesti proovida. Seekord läbis ta eksamid edukalt, nii et 21. augustil komandeeriti ta Peterburisse.¹³

Akadeemia õppetöö sisulisest poolest väärrib märkimist, et Rinkil nagu mitmel teiselgi eesti soost sõjaväelasel õnnestus õppida Nikolai Kindralstaabi Akadeemias ajal, kui õppetöös andsid tooni nooremad õppejõud (nn akadeemikud) eesotsas polkovnik professor Nikolai Goloviniga. Edumeelsed ohvitserid olid mitmel korral komandeeritud Prantsusmaale sealse kõrgema sõjakooli (École Supérieure de Guerre) juurde ning nad võtsid oma õppemeetodite alusena kasutusele Prantsusmaal kogetud rakendusliku õppemetoodika. Selle järgi mängiti kaartidel läbi taktikalisi ja strateegilisi ülesandeid, mille puhul kuulajad jagunesid kaheks meeskonnaks, kelle vahel leidis aset otsustumäng. Meeskondade liikmed said kindlad funktsioonid, nagu vastutav komandör, staabiülem, operatiiv- ja üldosakonna ülem, tagalaülem, luureülem. Läbi mängiti põhiliselt äsja lõppenud Vene-Jaapani sõja ajal toimunud lahinguid.¹⁴ Venemaa sõjaajaloolaste hinnangul leidis just sel ajal Nikolai akadeemias väljaõppe metoodikas ja üldises õppekvaliteedis aset positiivne areng, mis aga Golovini ja tema mõttekaaslaste sunnitud lahkumisel 1914. aastal kahjuks lõppes. Sunnitud lahkumise põhjus peitus ennekõike vanemate kolleegide-õppejõudude, nn rahvuslaste punutud intriigides.¹⁵

¹² РГВИА.409.1.75207, л. 3.

¹³ *Ibid.*

¹⁴ Ганин, А. В. 2014. Закат Николаевской военной Академии 1914–1922. Москва: Издательство Книжница, с. 18.

¹⁵ Порохин, С. 2011. Генерального штаба Генерал-лейтенант, профессор Головин Николай Николаевич. – Посев, Вып. 10 (1609), с. 41–44.

Seega võib väita, et kuigi Rink lõpetas akadeemia 2. järguga (selliselt lõpetamise tähendusest karjäärile tuleb juttu allpool) ning ta ei läbinud vajalikku lisakursust, mis oleks lubanud arvata teda kohe ka kindralstaabiohvitseri kutseliiki, sai ta ometigi kaheaastase õppetöö tulemusena hea teoreetilise ja praktilise ettevalmistuse Prantsuse Kõrgema Sõjakooli vaimus – Venemaa mõistes hea staabiohvitseri väljaõppe.

Kui arvestada Rinki kui ohvitseri iseloomustust¹⁶, mis leiab lähemat käsitlust allpool, võis Rink täita tulevases sõjaolukorras edukalt mitte ainult vanem-, vaid ka kindralstaabiohvitseri ülesandeid.

Akadeemia lõpetamisel suunati Rink tagasi endisesse polku. Tundub, et mõnetisest hariduslikust tagasilöögist hoolimata üritas Rink siiski vähemalt praktika toel staabiohvitseriks saada. Võibolla just seetõttu on ta saanud pärast polku naasmist komanderingu 1. armeekorpuse staapi vanemadjutandi kohusetäitjaks.¹⁷

Peagi alanud Esimene maailmasõda tegi taas omad korrektiivid ning leitnant Rink määrati sõja alguses enda kodupolgu 4. roodu komandöriks. Juba sama aasta novembris autasustati teda vaprusteest Püha Anna ordeni 4. järguga. Detsembris 1914 ülendati ta vanuse täitumisel staabikapteniks. 1915. aastal autasustati Rinki kolmel korral lahinguliste teenete eest. Esmalt Püha Stanislavi ordeni 3. järguga, millele peagi lisandusid lahingus üles näidatud vaprusteest mõõgad ja lehv, ning viimaks Püha Anna ordeni 3. järguga – siis juba koos mõökade ja lehviga. Sama aasta augustis sai Rink kahel korral rängalt haavata – tegu oli kontusiooniga, millega kaasnes kuulmiskahjustus.¹⁸

Detsembris 1915 viidi Rink üle 1. armeekorpuse staapi, kuid ta sai juba 1916. aasta jaanuaris armee staabiülemalt loa asuda täitma 14. armeekorpuse staabis vanemstaabiohvitseri ülesandeid. 1916. aasta kevadel autasustati Rinki Püha Stanislavi ordeni 2. järguga, seekord koos mõökadega.¹⁹

Kindralstaabiohvitseri kutseliiki viidi Rink üle 5. detsembril 1916, kui kõrgemate staabiohvitseride nappuse tõttu arvati kõik hiljemalt 1914. aastal Nikolai akadeemias kaks klassi lõpetanud ja 2. järgu saanud ohvitserid impeeratori otsusega sellesse kutseliiki. Samal kuul arvati Rink 14. armeekorpuse staabis vanemadjutandiks.²⁰

¹⁶ **Аттестація.** – Eesti Riigiarhiiv (ERA) 495.7.4819, l. 22.

¹⁷ РГВИА.409.1.75207, л. 4.

¹⁸ *Ibid.*, l. 4, 10.

¹⁹ *Ibid.*, l. 4.

²⁰ *Ibid.*, l. 5.

Millegipärast kohtab ikka ja jälle väidet²¹, et enne Eestisse tulekut 1918. aastal oli Rink 14. armeekorpuse staabiülem või staabiülema kohusetäitja, mis arvatavasti tugineb Rinki eestikeelsetel teenistuslehtedel olevale informatsioonile²². Samas toimikus on aga venekeelne atestatsioon kuupäevaga 20. juuli 1917, dokumendile on alla kirjutanud 14. korpuse staabiülem alampolkovnik Borodin. Selle atestatsiooni kohaselt on Rink täitnud kaheksa kuud staabi kantseleiülema kohuseid.²³ On võimalik, et venekeelne „управляющий штабом 14 корпуса“ on kas ekslikult või ka meelega tõlgitud²⁴ kui „14. korpuse staabiülem“. On võimalik, et ajast, mille kohta meil täpsemad andmed puuduvad – pärast enamlaste võimuhaaramist oktoobris 1917 –, lahkusid 14. armeekorpuse vanemohvitserid ja staabiohvitserid korpuse staabist ning mingil hetkel jäi Rinki kanda ka staabiülema kohustus. Seda oletust ei saa siiski dokumentaalselt tõestada.

Siinkohal olekski kohane peatuda Rinki auastmete teemal. Veebruaris 1919 on koostatud Rinki „Teenistuse leht“, mille andmetele tuginevad kõik tema hilisemat teenistuskäiku kirjeldavad dokumendid. Teenistuslehele on märgitud, arvatavasti Rinki enda sõnade järgi, et tema lahkumisel Vene sõjaväest 9. aprillil 1918 oleks talle justkui 6. veebruaril 1916 pidanud vanuse tõttu olema antud Vene armee alampolkovniku auaste.²⁵

Tegelikult puuduvad igasugused andmed, et Rinkil oleks olnud Vene sõjaväest lahkudes midagi muud kui kapteni auaste. Seda, et Rink saabus Eestisse 1918. aastal kaptenina, kinnitab Venemaal 31. jaanuaril 1917 koostatud teenistustoimik „14. armeekorpuse vanemadjutandile ja Kindralstaabi nimekirjas olevale staabikapten Rinkile“²⁶, nagu ka 20. juulil 1917 koostatud atestatsioon, mille allkirjastas 14. korpuse staabiülema kohusetäitja alampolkovnik Sõsoi Borodin. Atestaadis on Rinki auastmeks märgitud juba kapten²⁷, mis

²¹ Vt nt **Õun** 2002, lk 91; **Pihlak** 2004, lk 211; **Kröönström** 2008, lk 61.

²² **Rink Jaan Jaagup p.** – ERA.495.7.4819, l. 8, 10, 15. [ERA.495.7.4819]

²³ *Ibid.*, l. 22.

²⁴ Toimikus ei ole kahjuks tõlkija andmeid, kuid andmete ja tõlgete õigsuse eest pidi siin-kirjutaja arusaamal vastutama „Ohvitseride teenistuse lehtede läbivaatamise komisjon“. Kõnealusel juhul oli selle komisjoni eesistuja (esimees) kapten (hilisem kolonel) Aleksander Simon, kes on Rinki toimiku kinnitanud. Kapten Simon oli sellel ajal Sõjavägede Peastaabi reakoosseisu jaoskonna ülem.

²⁵ ERA.495.7.4819, l. 11.

²⁶ РГВИА.409.1.75207.

²⁷ ERA.495.7.4819, l. 22.

tundub loogiline, sest see antiigi talle 9. märtsil 1917.²⁸ Võrdluseks tasub märkida, et Johan Laidoner ja Jaan Soots, kes olid Tsaari-Venemaal vanusega ülendamisel Rinkist kindlasti eespool, said alampolkovnikuks ühel ajal, augustis 1916²⁹.

Samas ei takistanud eelnev segadus nimetamast Rinki ülemjuhataja Laidoneri päevakäsuga nr 134 (31.07.1919) kindralstaabi polkovnikuks – Rink sai vanusega seotud ülenduse 1. detsembril 1918. Ülemjuhataja tõi välja põhjenduse: „väljateenitud aja eest Vene sõjaväes ja kiiduväärt tegevuse eest Eesti sõjaväes“.³⁰ Igal juhul peab suhtuma kriitiliselt Rinki varasema karjääri kirjeldustesse Eestis koostatud teenistuslehtedel, milles oli arvatavasti tuginetud tema enda informatsioonile. Seega oleks mõistlik lähtuda Venemaa Riiklikus Sõjaajaloo Arhiivis asuvatest andmetest³¹.

Eestisse saabudes on Rink märkinud enda perekonnaseisuks „lastetu lesk“³². Millal ta abiellus, kes oli tema esimene abikaasa ning millistel asjaoludel Rink lehestus, ei ole kahjuks teada.

Rinki akadeemiline taust on meie kodumaises ajalookäsitluses samuti kohati segadust tekitav ning vajab täpsustust. Rink arvati 6. oktoobril 1912 Nikolai akadeemia noorimasse klassi ja ta läbis akadeemias kaks klassi, lõpetades mõlemad korrektselt lõputöödega. See tagas talle lõpetamisel 2. järgu. Samas ei suutnud ta pärast kahte aastat õpinguid sooritada 1914. aastal eksameid üheksakuulistel lisakursustel osalemiseks, mis oleks tal lubanud lõpetada kooli 1. järguga.³³ Sellega saab ümber lükata Mati Kröönströmi väite, mille kohaselt olevat Rink lõpetanud akadeemia rahuaegse mittetäieliku kursuse ilma märkusteta³⁴ ehk teiste sõnadega korrektselt. Nimelt tähendas sel viisil akadeemia lõpetamine tollases ohvitseride keskkonnas teatavat läbikukkumist, sest nagu kirjutas Vene valgete üks kuulsamaid juhte kindralleitnant Anton Denikin: „Neid, kes ei lõpetanud akadeemiat 1. järguga, ootas

²⁸ ERA.495.7.4819, l. 22.

²⁹ Polkovnik Soots'i teenistuse leht. – ERA.495.7.5448, l. 4. Rosenthal 2008, lk 25.

³⁰ ERA.495.7.4819, l. 11.

³¹ Список (по старшинству в чинах) генералам, штаб и обер-офицерам и классным чиновникам 95-го пехотного Красноярского полка. 01.01.1914. – РГВИА.408.1.263, л. 24. [РГВИА.408.1.263] Vt ka РГВИА.409.1.75207.

³² ERA.495.7.4819, l. 8.

³³ РГВИА.409.1.75207, л. 4.

³⁴ Kröönström 2008, lk 60.

ees raske ja udune, ilma erilise väljavaateta karjäär, mida saatis läbi teenistuse kaasohvitseride kahtlev suhtumine.³⁵

Rinki puhul tähendas asjade selline käik, et ta saadeti 2. aprillil 1914 tagasi esialgsesse teenistuskotta, 95. Krasnojarski jalaväepolku, ning jäi ülendamata järgmisesse auastmesse³⁶. Teiste sõnadega ei viidud Rinki akadeemia lõpetamisel üle kindralstaabiohvitseri kutseliiki ning rahuaja tingimustes oleks talle paremal juhul terendanud karjääri edenedes küll vanemohvitseri positsioon, kuid seda ilma õigusega teenida tulevikus kindralstaabi ametites. Paraku algas maailmasõda ning staabiohvitseride suure puuduse tõttu arvati Rink 1916. aastal vastavasse kutseliiki, nagu teisedki temaga sarnase akadeemilise taustaga ohvitserid. Ühtlasi andis sõjategevuses osalemine talle vajaliku kogemuse.

Tasub mainida, et 95. polgus teenis samal ajal staabikapteni aukraadiga ka Paul-Adolf Lill, kes oli kolm aastat varem lõpetanud akadeemia 1. järguga ning kes erinevalt Rinkist arvati kindralstaabiohvitseri kutseliiki kohe akadeemia lõpetamisel³⁷.

3. Rinki iseloom

14. korpuse staabiülem alampolkovnik Borodin iseloomustas Rinki 1917. aastal kui lahinguolukorras „julget, otsustusvõimelist ja leidlikku ohvitseri“. Kindralstaabiohvitserina olevat Rink olnud „suurepärase abilise ükskõik millisele kõrgemale ohvitserile, seda tänu oma suurele töövõimele ning tööeetikal. Ta on hästi kursis operatiivtöö teoreetiliste ning praktiliste külgedega, omab selget ja loogilist mõtlemist, on äärmiselt korrektne asjaajamises“.³⁸

Iseloomult olevat Rink olnud võrdlemisi kindlameelne ning väga tundlik tema arvates väiksemagi ebaõigluse suhtes, mis võinuks mõjutada tema suhteid vanemate ja nooremate ohvitseridega. Samuti võis probleemiks osutada Rinki eneseuhkus, mistõttu talus ta halvasti teenistusalast kriitikat, sest võttis märkusi liialt isiklikult. Samas olevat Rink „ääretult aus, kõrgelt arenenud kohusetunde ja tugeva veendumusega oma teadmiste õigsuses. Sõjaväelasena hoiab eemale päevapoliitikast, parteilistest väljaütlemistest ja üleskutsetest klassivõitlusele. Kohaneb uute seltsimeestega kiiresti ja leiab ruttu

³⁵ Деникин, А. И. 1991. Путь русского офицера. Москва: Современник, с. 61.

³⁶ РГВИА.408.1.263, л. 24.

³⁷ *Ibid.*, l. 17.

³⁸ ERA.495.7.4819, l. 22.

ühise keele. Väga hea tervise ning väljanägemisega, hoolitseb enda eest“. Kokkuvõtlikult leiab tollane staabiülem, et Rink on „väljapaistev inimene ja kindralstaabiohvitser“.³⁹

Kümme aastat hiljem, 19. veebruaril 1927, kirjutas tollane sõjaminister Jaan Soots samuti atestatsiooni Rinki kohta. Tõsi, dokumendil on ka tema abi kindralmajor Lille allkiri, kuid iseloomustus kajastab arvatavasti kollektiivselt nii Sootsi kui ka Lille arusaamu Rinki kompetentsusest.⁴⁰ Nii tema algatusvõime kui ka sõjaaja lahingujuhtimise oskus leidis jätkuvalt kiitust. Teisest küljest ei olevat ta suutnud kasutada seda potentsiaali sama energiliselt rahuajal. Nii olevat kõik Sõjaväe Ühendatud Õppeasutustega seotud uuendused ja parendused saanud alguse Kindralstaabist, mitte Rinki algatusel. Samas on Rink aidanud neid ettepanekuid alati kiiresti ellu viia. Allakirjutanud pidasid Rinki sel ajal „passiivseks, pehmeks ja järeleandlikuks, kes olevat oma abiliste mõju all“, kelle „silmaring ja vaated“ ei kipu enam kaasajaga kaasas käima. Samas suudab Rink uues olukorras kiiresti kohaneda, kaotamata otsustusvõimet. Üldhinnang Rinki algatusvõimele on atesteerijate arvates hea. Rinki peeti inimeseks, kes on vajadusel kiire ja tabava otsustusvõimega ega karda vastutust, kuid on otsuste elluviimisel loid. Ka õiglustunne oli Rinkil jätkuvalt väga suur, ta oli alluvate hindamisel õiglane ja tabav. Kohusetunde nagu ka algatusvõimega on tal tekkinud aja jooksul probleeme. Nimelt ei suutvat Rink teinekord oma kohustusi õigeks ajaks täita ning pehme iseloomu tõttu ei suutnud ta neid vajadusel ka alluvatele delegeerida. Mitte kogu energia ei kulunud tal enam teenistuskohustuste täitmisele. Probleemide põhjusena heideti Rinkile ette alkoholi kuritarvitamist, seejuures tasuks arvestada, et üks atesteerijatest, kindralmajor Soots, oli ise teadupärast karske eluviisi pooldaja. Tõsi, etteheiteid on tehtud Rinkile läbi lillede, kuid teatav ärritus tema suhtes oli selgelt tajutav, sest just selle tõttu kannatas tema edasine teenistus. Seda enam, et allakirjutanute arvates oli Rink väga kogenud ohvitser, kes sobis õppeasutuse juhataja ametisse suurepäraselt, osates lisaks anda edasi nii teoreetilisi kui ka praktilisi teadmisi õppejõuna. See osa oli allakirjutanute arvates väga hea. Üldhinnang Rinkile oli esile tõstetud negatiivsetest külgedest hoolimata hea.⁴¹

³⁹ ERA.495.7.4819, l. 22.

⁴⁰ *Ibid.*, l. 37–38.

⁴¹ *Ibid.*, l. 38.

Rinki väidetavalt kiuslikku või väiklast käitumist on oma mälestustes kirjeldanud kolonel Elias Kasak. See oli seotud Kasaku strateegiaeksami hindamisega 1925. aastal, mille puhul lektor Aleksei Baiov hindas Kasaku vastust kõrgeima hindega 12, kuid väidetavalt andis Rink lõplikuks hindeks 9 (tõsi, hiljem muudeti see pärast protesti hindeks 10).⁴² Kuigi Kasak ei kirjuta otsesest põhjusest, võib muust teksti osast aru saada, et Rinki esialgne sooviv hoiak mitmesse õpilasse, nt Kasakusse muutus, kui Eesti ajakirjanduses ilmus pärast 1924. aasta 1. detsembri mässukatset seeria artikleid, milles kritiseeriti sõjakooli ja selle juhti. Eriti teravalt olevat Rinki kritiseerinud Johan Pitkaga seotud ajakiri Valve.⁴³ Tundub, et Rink pidas artiklite üheks võimalikuks siseringi allikaks just Kasakut ning siin võis lüüa välja Rinki eneseuhkus ja kriitika talumatus, millest oli juttu eespool ning mis võis tõepoolest avalduda väiklases käitumises.

4. Vabadussõda

Vene sõjaväest lahkumise kuupäevaks on Rink märkinud „9. aprill 1918“⁴⁴. Oktoobripööre oli selleks ajaks juba toimunud, Venemaal kinnistus üha enam enamlaste ainuvõim ning hakati moodustama Punaarmeed. Miks Rink otsustas tulla tagasi Eestisse ja miks ei liitunud ta punastega või vastupidi, valgete liikumisega, ei ole teada. Selge pole ka Rinki Eestisse jõudmise täpne kuupäev. Küll aga oli ta 21. novembril 1918 Tallinnas, kui 1. diviisi ülem kindralmajor Aleksander Tõnisson nimetas ta oma päevakäsuga nr 2 enda juhitud diviisi staabiülemaks.⁴⁵ See tähendas seda, et Rink oli tollase sõjavägede ülemjuhataja kindralmajor Tõnissoni staabiülem. Sellel hetkel oli Eesti sõjavägi just see ainus diviis, kuna Eesti sõjaväe moodustamine toimus sel ajal sõjaministri Andres Larka ja Aleksander Tõnissoni poolt sügisel 1918 Soomes välja töötatud kontseptsiooni „Eesti sõjaväe koosseis“ alusel, mis nägi ette ühediviisilist sõjaväge.⁴⁶

⁴² Kolonel Elias Kasaku mälestuste II osa. – ERA.4996.1.125, lk 190. [ERA.4996.1.125]

⁴³ *Ibid.*, lk 188–189.

⁴⁴ ERA.495.7.4819, l. 9.

⁴⁵ *Ibid.*, l. 15.

⁴⁶ Pajur, A. 1999. Eesti riigikaitsepoliitika aastail 1918–1934: monograafia. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, lk 38. [Pajur 1999] Vt ka Kröönström 2008, lk 35.

23. detsembriks 1918 asendus Eesti Rahvaväe diviisipõhine juhtimine Sõjavägede Ülemjuhataja institutsiooni ja Operatiivstaabiga⁴⁷ ning Rinki vastutada jäi 1. diviisi ja põhiliselt Narva suunal toimuva lahingutegevuse planeerimine.

Diviisi staabiülemana võib Rinki tegevust nimetada pigem ettevaatlikuks. Näitena võib tuua tema plaani taganeda rindega 1. jaanuaril 1919 Alavere-Pikva-Soodla joonele. Staap pidi sealjuures minema Raasikule. Rinki kaas-aegsete hinnangu järgi oleks selline taganemisega kiirustamine olnud üle-reageerimine.⁴⁸ Narva jõe paremkalda kindlustamise soovis Rink 19. jaanuaril 1919 siduda nii sildade parandamise kui ka tõhusama tuletoetuse saabumise⁴⁹. Teiste sõnadega oleks ta parema meelega jäänud pärast Narva tagasivallutamist kaitsele Narva jõe Eesti poolele, tõmmates kõik Eesti üksused Jaanilinnast ja paremkaldalt tagasi.

Samuti on tema olukorrakirjeldused kohati üsna pessimistlikud, eriti mis puudutab rahvaväelaste meelsust⁵⁰. Huvitaval kombel ei ole Laidoner ega ka Soots kordagi tähendanud, et Rink oleks olnud passiivne või liialt ettevaatlik planeerija. Vastupidi, Ülemjuhataja Staabi reorganiseerimisel veebruaris 1919 oli Rink esimene valik loodava Kindralstaabi Valitsuse (endine Operatiivstaap) etteotsa. Tundub, et ka kindralmajor Tõnisson ei soovinud niisama kergelt oma senisest staabiülemast lahkuda ning Laidoneril tuli teda põhjalikult veenda sellise reorganiseerimise vajaduses.⁵¹ Kindlasti võis sellisel määramisel olla põhjus, et kindralstaabiohvitseride tagavarapink oli meil tollal vägagi lühike. Kasuks ei tulnud ka Viktor Muti ja Laidoneri omavaheline tüli, mis tegi arvatavasti võimatuks Muti kasutamise Tallinnas.⁵²

Rinki juhitava Kindralstaabi Valitsuse alluvuses olid operatiiv-, side-, maa-kuulamis-, teadete kogumise ja sõjavägede liikumise osakond. Lisaks kuulusid selle valitsuse alla ka trükitööde sõjakontroll (tsensuur) ja Eesti Vabastamise Sõja Muuseum. Kindralstaabi nagu ka Ülemjuhataja Staabi töökorraldusest saab hea ülevaate, kui tutvuda Reigo Rosenthali monograafiaga.⁵³

⁴⁷ Rosenthal 2008, lk 34–42.

⁴⁸ Kivimägi, F. 1935. Murdelahingud Põhjarindel 1919. a. jaanuaris. – ERA.2124.3.418, lk 7.

⁴⁹ Rosenthal 2008, lk 106.

⁵⁰ *Ibid.*, lk 60.

⁵¹ *Ibid.*, lk 134.

⁵² Lahkarvamuste põhjustest ja tagajärgedest vt täpsemalt: Soots, J. 1934. Lahkarvamisi kindral Laidoneri ja kolonel Muti vahel. – Johan Laidoner: mälestusi kaasaeglasilt. Tallinn: Vabariigi Ohvitseride Keskkogu, lk 178–181. [Soots 1934]

⁵³ Rosenthal 2008, lk 131–137.

Foto 1. Kindralstaabi ülem polkovnik Jaan Rink Vabadussõja päevil [vasakult teine, Eesti rahvusvärvides käiselindiga]. Pildistatud 11. aprillil 1919 Petseris Ameerika Rahukomisjoni liikme, USA armee kapteni August A. Krantzi visiidi puhul. Võrumaa Muuseum

Ilmselt oli Rink kohustuste täitmises piisavalt energiline ja sai oma ülesannetega hästi hakkama, vähemalt Laidoneri ja Sootsi arvates. Selle tõestuseks võib tuua tõsiasja, et mida enam pidi Soots hakkama tegelema oma otseste ülesannete kõrval ka diplomaatiliste küsimustega, seda enam hakkasid Sootsi kohustused liikuma ajutiselt üle Rinkile. Pärast seda, kui Sootsist sai täieõiguslik Tartu rahuläbirääkimiste delegatsiooni liige⁵⁴, andis Laidoner 3. detsembril 1919 kõik Sootsile kuulunud kohustused staabis üle Rinkile.⁵⁵

Vahepeal oli Rinkil tulnud tegutseda lähetuse käigus ka Viru rinde juhataja Tõnissoni juures 1. diviisi ülema ajutise teise abina, seda nii Punaarmee suureneva aktiivsuse kui ka Loodearmee desarmeerimise tõttu. Teada on, et Rink suhtles telegraafi abil aktiivselt Tallinnas asunud Laidoneriga, kuid kõneluste täpsem sisu ei ole kahjuks säilinud. Leitavad on vaid ülemjuhataja nimel 26. novembril antud korraldused enne Rinki tagasipöördumist Tallinna 2. detsembril 1919.⁵⁶

⁵⁴ Soots, J. 1921. Mälestused rahutegemisest ja Tartu Eesti-Vene konverentsilt. Tallinn: Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisus. [Soots 1921]

⁵⁵ Sõjaväe ülemjuhataja päevakäsk. 04.12.1919. – ERA.495.6.8, l. 350.

⁵⁶ Rosenthal 2008, lk 421, 455–456.

Lisaks ülalkirjeldatud tegevusele määrati Rink 1919. aasta märtsis asutatud ajakirja Sõdur vastutavaks toimetajaks. Rink vastutas ajakirja ilmumise eest 1920. aastal ilmunud 40. numbrini ehk reservi arvamiseni. Lisaks sõjaväelastele vajaliku hariva ja informatiivse materjali avaldamisele oli ajakirja üks ülesandeid peamise lugejaskonna ehk sõjaväelaste sihipärane ning süsteemne harimine. Sõduri esimeses numbris deklareeriti, et „poliitikat leht ei aja ja tahab selles mõttes täiesti erapooletu olla“.⁵⁷ Lugesdes aga ajakirja sisu, ei ole kahtlust, et ajakirja kasutati ka Eesti Vabariigi propagandistlikel eesmärkidel, tolle aja mõistes kihutustöös.

Vastutava toimetajana vastutas Rink nii ajakirja tonaalsuse kui ka avaldatava sisu eest. Kuivõrd vabad käed olid Rinkil tekstide avaldamiseks, ei ole siiski päris selge. Oluline on mainida, et Rink ei ole Sõduris või ka ajakirjanduses üldisemalt avaldanud oma nime all mitte ühtegi sõjateoreetilist või laiemalt sõjanduslikku artiklit. Seetõttu on meil keeruline mõista, millised olid Rinki seisukohad või teadmised, mida ta oleks võinud Sõduri vahendusel laiemalt jagada.

5. Ülemjuhatause likvideerimine 1920. aastal

3. veebruaril 1920 esitati „Sõjaväe sõjaolukorrast rahuajale üleviimise kava“, millel on nii Laidoneri kui ka Rinki allkiri⁵⁸. Märjukirja rõhuasetus oli ülemjuhataja kui liiga suure võimutäiusega isiku sobimatus rahuaja tingimustesse. Põhjuseks oli toodud mitte oht demokraatialle, vaid sellise isiku võimu devalveerumine rahuajal ning tõelise sõjaohu korral ülemjuhatajaks nimetatud isiku võimatus esile tõusta. 7. veebruaril kinnitas valitsus küll selle kava, kuid mõningate muudatustega, mille sisu oli lühidalt järgmine: kui esialgse kava kohaselt läinuks sõjaväe juhtimine ehk riigikaitse üle Sõjaministeeriumile, mille eesotsas on poliitik ja mittespetsialist, siis oleks olnud tarvilik luua tema asetäitja koht spetsialistile ehk „Sõjaministeeriumi valitsejale“, kelleks tulnuks valitsuse otsusega nimetada keegi kõrgemate sõjaväelaste hulgast selliste õigustega, mis olid vana Vene seadustega ette nähtud sõjaväeringkonna ülemale⁵⁹. Valitsuse kinnitatud kava nägi aga ette Sõjaministeeriumi valitsejale

⁵⁷ Üleüldine osa 1919. – Sõdur, nr 1, lk 3.

⁵⁸ Sõjaministri poolt esitatud kava sõjaväe sõjaseisukorrast rahukorda üleviimise kohta. 06.02.1920. – ERA.31.1.500, l. 2–3. Vt ka Pajur 1999, lk 81.

⁵⁹ Vähemalt sellisena leiame selle skeemi „Eesti Vabadussõda 1918–1920“ II köitest (Tallinn: Vabadussõja Ajaloo Komitee, 1939), lk 414–415.

sõjaväeringkonna ülema õiguseid ainult ministri asendamisel, seega enamiku ajast ei saanud sõjaväelaste plaanitud asjatundja tegelikult täita neid funktsioone, mida märgukirja autorid olid plaaninud.

Pärast ülemjuhataja ametikoha kaotamist 27. märtsil 1920, millega koos likvideeriti ka Ülemjuhataja Staap ning arvati reservi nii Laidoner kui Soots, moodustati kõnealuse kava kohaselt Sõjavägede Staap, mille alluvuses olid Kindralstaabi Valitsus ja Korraldusvalitsus. Uue staabi etteotsa sai senine Kindralstaabi Valitsuse ülem, Ülemjuhataja Staabi ülema asetäitja Jaan Rink.⁶⁰ Sellel ametikohal sai ta olla vaid mõned kuud, kuni ta asendati Paul-Adolf Lillega. Millest selline vahetus lähtus, jääb selgusetuks. Praktilist juhtimiskogemust, sealhulgas Eesti Rahvaväge üldjuhtiva staabitöö vallas, oli Rinkil sellel hetkel rohkem. Samuti oli ta end tõestanud Sootsi pädeva kohusetäitjana ja Laidoneri abilisena.

Võimalik, et väljavahetamise põhjus oli poliitiline ehk tegemist oli samade põhjustega, mida toob esile Ago Pajur Laidoneri (ja Sootsi) reservi arvamise puhul⁶¹. Näib, et ka Rinkist kui ebasobivast inimesest, kes oli olnud Laidoneriga liiga lähedane, tahtsid vasakpoolsemad poliitikud lihtsalt vabandada. Arvestades, mida kirjutati Rinki iseloomustustes tema eneseuhkuse ja ebaõigluse vastu tuntava tundlikkuse kohta, võis selline käitumine mõjuda talle üsnagi frustrerivalt. Lausa selliselt, et väidetavalt keeldus ta vastu võtmast Vabaduse Risti I liigi 2. järku, pidades seda oma positsioonile mittevastavaks.⁶² Kuivõrd tõepärane selline keeldumine oli, on siiski küsitav, sest siinkirjutajal ei õnnestunud arhiivist või kaasaegsetest artiklitest leida midagi, mis seda väidet kinnitaks.

1924. aastal eraldati Rinkile autasumaana ka Harjumaal Anija vallas asunud Anija mõisa süda ilma mõisa peamajata, kuhu rajati samal ajal kool. Paradoksaalsel kombel oli see mõis kuulunud 17.–18. sajandil korra ka von Fersenitele, kelle järeltulijate teenistuses oli töötanud Rinki isa. Talu, millel oli maad 48,83 hektarit, sai nimeks Rink ning seda asus pidama Jaan Rinki vend Peeter. Talu pärisid Jaan Rinki surma järel tema ema ja uus abikaasa Alide Johanna (1897–1936), kelle ühiseks omandiks olnud koht müüdi 1929. aastal. Jaan Rinkil ei olnud paraku lapsi ka teisest abielust⁶³.

⁶⁰ Pajur 1999, lk 82–83.

⁶¹ *Ibid.*, lk 83.

⁶² Pihlak 2004, lk 211.

⁶³ Geni.com. <https://www.geni.com/people/Jaan-Rink/6000000010731592749> (19.08.2024).

6. Segadused sõjaväe esindajaks nimetamisel

Rinki elukäik on olnud pärast sõjaväeteenistust vägagi intrigeeriv. Teenistusest lahkudes üritas Rink leida oma kohta uues keskkonnas ning eeldatavasti tollase sõjaministri Sootsi abiga sai ta Eesti sõjaväe mitteametlikuks esindajaks Moskvas. Nii töötas Rink 1921. aastal Eesti Vabariigi Moskva saatkonna kantseleis kui kantseleitöötaja, samas olid tal sõjaväe esindaja kohustused. Põhjus oli vastava kokkuleppe puudumine Nõukogude Venemaaga.⁶⁴

Kuivõrd mõjutas päevapoliitika või Rinki enda konfliktus kõike seda, mis aastatel 1922–1923 toimuma hakkas, ei ole üheselt selge, kuid ilmselt ei saa välistada ühte ega teist. Nimelt on meie ajalookäsitlusse jõudnud üsnagi kindel väide, et 1922. aasta algul üritati saada Nõukogude Venemaa nõusolekut Rinki ametlikuks kinnitamiseks sõjaväeatašeenä ning vaid idanaabri vastuseisu tõttu ei saanud see plaan teoks. Samuti on üsna kategooriliselt väidetud, et kui 1923. aasta kevadel sooviti Rink lähetada Eesti sõjaväe esindajaks Prantsusmaale, siis olevat ka prantslastele olnud Rinki kandidatuur vastuvõetamatu.⁶⁵

Uurides aga Välisministeeriumi, suursaadiku ja Sõjaministeeriumi kirjavahetust, mis oli seotud Rinki nimetamisega Eesti sõjaväe esindajaks Nõukogude Venemaal, ning hiljem samasugust kirjavahetust juba Prantsusmaale saatetava sõjaväe esindaja teemal, torkab paratamatult silma hoopis midagi muud. Nii selgub saatkonna ja Sõjaministeeriumi kirjavahetusest, et 1921. aasta detsembris, kui Rink oli Eestis puhkusel, on Venemaa saatkonna saadik Tõnis Vares vabastanud Rinki saatkonna teenistusest alates 1922. aastast seoses „/.../ saatkonna praeguse koosseisu kokkukõlasse viimisega sellega, mis 1922. aasta eelarves määratud“⁶⁶. Järgnenud intensiivsest kirjavahetusest, kuhu olid kaasatud ka riigivanem Päts ning välisminister, kes kõik toetasid sõjaministri vastavat ettepanekut⁶⁷, selgub, et sõjaminister Soots, Sõjavägede Staabi ülem Lill ja Kindralstaabi Valitsuse ülem Tõrvand rõhutasid just Rinki kui ainuõige kandidaadi sobivust sõjaväeatašee kohale⁶⁸.

⁶⁴ Kirjavahetus Nõukogude Venest laevade tagasinõudmise, polk. Rink'i Moskvasse Eesti sõjaväe esindajaks nimetamisest ja majandusküsimustes. – ERA.496.4.24, lk 148. [ERA.496.4.24]

⁶⁵ Pihlak 2004, lk 212.

⁶⁶ ERA.496.4.24, lk 147.

⁶⁷ *Ibid.*, lk 150.

⁶⁸ *Ibid.*, lk 157–159.

Kogu loo teeb intrigeerivaks sõjaminister Sootsi väide, et Rinki kandidatuuri oli esialgu, kui atasee küsimus päevakorda tõusis, pakkunud välja just Välisministeerium. Väidetavalt olid Rinki nimetamisega – seda välisministri enda kinnitusel – „põhjusemõttelikult“ nõus ka venelased.⁶⁹ Kindralstaabi Valitsuse salajases ettekandes 22. märtsist 1922 on nimetatud aga probleemi tekkimise põhjusena saadiku ja Rinki halba vahekorda, täpsemalt „/.../ tagasisõitu takistavat mingisugused põhjused, mis tekkinud saadik Varese ja hr. Rinki vahele“⁷⁰.

Kogu seda kirjavahetust⁷¹ vaadates tekib mulje, et Nõukogude Venemaa ei väljendanud vähemalt protsessi alguses, 1921. ja 1922. aasta vahetusel, mingit vastuseisu Rinki nimetamisele sõjaväeataseeks, vaid probleem seisnes saadik Varese tahtes. Kas seda tahet toetasid lõpuks ka Nõukogude Venemaa võimud – ja kui toetasid, siis kelle seisukohta nad ikkagi väljendasid –, me tegelikult ei tea.

Täpselt sama huvitav on kirjavahetus, mis kaasnes Rinki nimetamisega sõjaväeataseeks Prantsusmaale 1923. aastal⁷². Algul tegi sõjaminister Soots koos Lille ja Tõrvandiga välisministrile ettepaneku kolonel Rinki nimetamiseks, koos selgitusega, milles kajastub ka Rinki soov täiendada end prantsuse keeles. Ja välisminister viseeribki kirja sõnadega: „ei ole midagi selle vastu“⁷³. Vähe sellest, juba mõne päeva pärast märtsis vastas Välisministeerium, et ei välisministril ega ka saadik Karl Robert Pustal (suuliselt) ei ole midagi Rinki nimetamise vastu. Kuid juba samal päeval saadiku ametlikus kirjas hakkas saadik Pusta esitama nägemust, mille puhul tema arvates „sõjaväe esitajat pole vaja“, millele järgnes ridamisi Pusta „sõjateaduslikke“ seisukohti, miks polnud 1923. aastal enam vaja Prantsusmaale ataseed saata. Vahest kõige iseloomulikum on väide, „/.../ et meil ju Prantsusmaaga mitte sõidada ei tule ja oma strateegiad ise väikeriigi kohaselt peame leidma“⁷⁴.

Märtsis üritab sõjaminister Soots koos Lille ja Tõrvandiga veel kord selgitada, eelkõige saadik Pustale, mida tähendab sõjaväeatasee ja millised ülesanded tal täpsemalt Prantsusmaal oleksid, arvestades Prantsusmaa sõjalise mõtte

⁶⁹ ERA.496.4.24, lk 148.

⁷⁰ *Ibid.*, lk 157.

⁷¹ *Ibid.*, lk 3–4, 146–159.

⁷² Kirjavahetus Eesti esindusega Pariisis ja Sõjaministeeriumiga Eesti sõjaväe esindaja määramise asjus Pariisi ning uue Prantsuse esindaja määramise küsimuses Tallinna. – ERA.957.12.364. [ERA.957.12.364]

⁷³ *Ibid.*, lk 75–76.

⁷⁴ *Ibid.*, lk 81–82.

olulisust Eesti kaitseplaneerimises. Sellele järgnes juba aprilli lõpus lühike telegramm Pustalt, et Prantsusmaa välisminister olevat konfidentsiaalselt teatanud, et sõjaväe esindaja on küll oodatud, kuid mitte Rink. Põhjuseks toodi tema puudulik prantsuse keele oskus. Sama info olevat liikunud ka Sõjavägede Staapi Eestis asunud (Prantsusmaa) sõjaväe esindajalt.⁷⁵ Mais kinnitas Eesti saatkond veel kord, et prantslased ei viseeri Rinki passi⁷⁶.

Seegi kirjavahetus jätab õhku nii mõnedki küsimused. Näiteks kui prantslased tõepoolest ei soovinud alates aprillist Rinki nimetamist kinnitada, siis milline oli sel juhul saadik Pusta roll. Kuivõrd oluline oli ikkagi prantslastele Rinki prantsuse keele oskus, arvestades vanemate sõjaväelaste üleüldist keeletaset ning seda, et Rink oleks meelsasti oma keeleoskust täiendanud?

Lõpuks loobusidki Lill, Tõrvand ja Soots Rinki soovimisest diplomaatilise lähetusega seotud ametitesse. Selle asemel kutsuti Rink tagasi tegevteenistusse ja määrati 1. septembril 1923 Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ülemaks⁷⁷.

7. Rink Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ülemana

Huvitaval kombel ei ole meil eriti palju sisulist informatsiooni Rinki tegevuse kohta Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ülemana. Juba eespool mainitud atestaadist võib välja lugeda, et Rink ei olnud sõjateoreetik ega eriline uute ideede või programmide väljatöötaja. Pigem jäi kogu selline loominguline tegevus Kindralstaabi mureks. Samas asus ta väljatöötatut aktiivselt ellu viima⁷⁸. Paradoksaalsel kombel väidavad Soots ja Lill, et Rink oskas anda õppejõuna edasi nii oma teoreetilisi kui ka praktilisi teadmisi, ning andsid talle õppejõuna hinnangu „väga hea“⁷⁹. Sõjakooliga seotud dokumentidest ei ole aga seni õnnestunud leida Rinki peetud teoreetiliste loengute või üldse loengute nimetusi, mille lektor ta oleks olnud⁸⁰. Kolonel Elias Kasak märgib mälestustes, et õppeasutuste ülem luges mõnda ainet, kuid milliseid, ei maini

⁷⁵ ERA.957.12.364, lk 85–86, 89.

⁷⁶ *Ibid.*, lk 90.

⁷⁷ ERA.495.7.4819, l. 15.

⁷⁸ *Ibid.*, l. 37–38.

⁷⁹ *Ibid.*, l. 38.

⁸⁰ Vt nt SÜÕ ohvitseride, lektorite, arstide nimestikud. – ERA.650.1.12. Kirjavahetus Sõjakooli organisatsiooni, koosseisu ja õppetöö korralduse küsimustes. – ERA.495.10.74. SÜÕ kirjavahetus. – ERA.650.1.51.

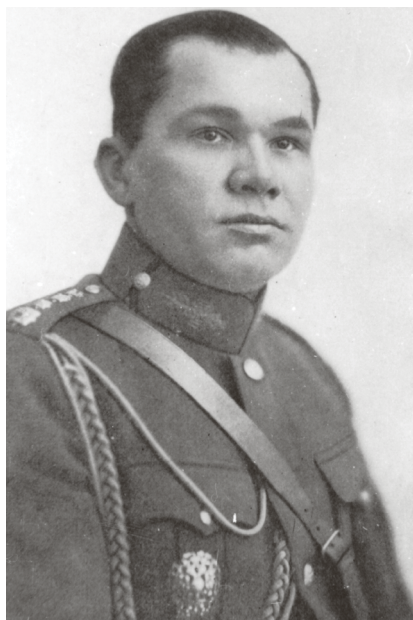

Foto 2. Jaan Rink Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ülemana 1926/1927. õppeaastal, rinnas Nikolai Kindralstaabi Akadeemia lõpumärk. Viljandi Muuseum

täpselt temagi⁸¹. Üsna tõenäoliselt tegeles õppetöö sisulise poolega Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ülema abi õppealal kolonel Artur Salf, kes oli lõpetanud 1906. aastal Nikolai akadeemia 1. järguga, kuid sõdis Vabadussõja ajal staabiohvitserina Vene valgete poolel ja saabus Eestisse alles 1921. aastal⁸².

1927. aasta nekroloogis mainiti Rinki seotust Eesti Kindralstaabi Kursustel õpetanud Vene emigrantidest õppejõudude asendamisega, mille „üldine tulemus oli, et 3. lend võis 1926./27. õppeaastal töötada uutel, meie oludele sobivatel alustel“⁸³. Nekroloogi järgi jagas Rink sel juhul kolonel Reegi seisukohti ja kriitikat venelastest õppejõudude kohta. Reegi vaateid sel teemal avab ka 1926. aastal ilmunud artikkel.⁸⁴ Kuivõrd olulist rolli

mängisid Reegi kriitika ja Rinki arusaamad venelastest õppejõudude lahkumisel, ei ole päris selge. Samas on võimalik, et venelastest õppejõud lahkusid eelkõige keelenõuete, teatava kaheldava meelsuse ning vanuse tõttu.⁸⁵ Siinkohal tasub tuua välja, mida kirjutab kolonel Kasak oma mälestustes. Nimelt erinevalt Reegist, kes üritas põhimõtteliselt õpilastest distantseeruda, rõhutas endas kui ülemuse rolli, osales Rink esialgu aktiivselt õpilaste ja nii mõnegi õppejõu ühistel koosviibimistel, mida Kasak on kutsunud kui „õlleõhtud ja meie muinasaja uurimised“⁸⁶. Samuti hakkasid toimuma regulaarsed koosolekud kooli juhtkonna ehk Rinki ja nn õpilasesinduse vahel (esile

⁸¹ ERA.4996.1.125, lk 167.

⁸² **Erukolonel Artur Salfi nekroloog** 1937. – Sõdur, nr 35, lk 855.

⁸³ **Õpilasi** 1927. Kõrgema sõjakooli ülema Kindralstaabi kolonel Jaan Rink'i mälestuseks. – Sõdur, nr 31/32, lk 745.

⁸⁴ **Reek, N.** 1926. Kindralstaabi lähemaid kawatsusi. – Päewaleht, 6. jaanuar, lk 3.

⁸⁵ **Seene, A.** 2008. Kõrgem Sõjakool 1921–1940. – KVÜÕA toimetised, nr 9, lk 55 (lk 9–112).

⁸⁶ ERA.4996.1.125, lk 167, 185.

Foto 3. Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ülem kindralstaabi kolonel Jaan Rink võtab vastu ettekande tõenäoliselt Otepää manöövrile ajal 1925. aastal. Igor Kopõtini erakogu

on toodud August Traksmanni ja Aleksander Jaaksoni rolli⁸⁷). Need tekitasid kõik üheskoos esialgu usaldusliku õhkkonna õppurite ja Rinki vahel, mida Kasak nimetab „akadeemiliseks vabaduseks“, ning vähemalt ühel juhul mõjutasid just õpilased Rinki loobuma lennukiehituse loengutest, mida luges Golenits-Kutuzov⁸⁸. Seega võis vähemalt osa venelastest õppejõudude lahkumine lähtuda vajaduspõhisusest ehk koolis õppinud ohvitserid palusid loobuda nende arvates mittevajalikest loengutest, mida sattusid lugema venelastest õppejõud. Ilmselt ei olnud õppurite puhul rahvus oluline, sest Kasak kiidab mitut vene lektorit, nagu Aleksei Baiovi. Kuigi Baiov õpetas vene keeles, oli ta Kasaku arvates väga hea strateegia õppejõud, kellega ta jäi suhtlema hiljemgi.⁸⁹ Lisaks tasub mainida, et ka kolonel Artur Salfil, kes oli Rinki abi õppealal ja luges mitut loengut, ei olnud eesti keel just kõige parem, nii et oma kirjatööd pani ta enamasti kirja vene keeles⁹⁰.

⁸⁷ ERA.4996.1.125, lk 182.

⁸⁸ *Ibid.*, lk 167.

⁸⁹ *Ibid.*, lk 168–169.

⁹⁰ Зальф, А. 1932. Научная тактика. Основной закон и принципы вооруженной борьбы. Танненбергская катастрофа и ее виновники. Ревель.

Jääb mulje, et Rinki roll Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ülemana oli pigem administreeriv ning ta keskendus eelkõige teiste ettepanekute põhjal välja töötatud plaanide elluviimisele, mis pälviski Eesti sõjaväe toonaselt juhtkonnalt kõrge hinnangu. Tema sellist rolli on kiitnud ka koolis õppinud. Samas saab kolonel Kasaku mälestustele tuginedes väita, et Rinki esialgne aktiivne osalemine nii õppetöös kui ka õppetöövälises ühistegevuses muutus pärast 1924. aasta lõpul ilmunud kriitikatulva ajakirjanduses. Sellele järgnes Rinki osaline kapseldumine ja edaspidi suhtles ta õpilastest vaid valitutega. Viimaste puhul on märgitud nimeliselt August Traksmanni ja Aleksander Jaaksonit, kellega Rinkil oli endiselt usalduslik suhe.

8. Kokkuvõte

Ehkki sõjaväelise hariduse omandamine ja ohvitseri teenistuskäik tundub Rinkil olevat mõneti konarlik, avas peatselt alanud Esimene maailmasõda talle uued võimalused. Esimene maailmasõda nagu ka selle jätkuks toimunud Vabadussõda löid eeldused, mille puhul Rinki iseloomuomadustega ohvitser sai võimaluse ennast tõestada. Olemasolevatest allikmaterjalidest selgub, et Rink oli tõhus staabiohvitser, keda hindasid kõrgelt nii Venemaa armee kõrgemad ohvitserid kui ka meie Vabadussõja-aegsed juhid. Viimased hindasid Rinki sedavõrd, et ilmselt ei tekitanud teatav segadus Rinki aastmega neile suuremaid probleeme. Erinevalt näiteks Viktor Mutist, kes oli ennast alamkaptenina (staabikaptenina) ise polkovnikuks ülendanud ning keda Laidoner selle eest ka karistas, määrares ta selgelt allapoole võimeid 2. diviisi operatiivadjutandiks. Niiviisi allutas ta kindralstaabi haridusega (tõsi, alanud sõja tõttu tuli läbida kiirkursused) ohvitseri tollasele 2. diviisi staabiülemale suurtükiväekapten Konrad Rotschildile, kellel oli 1917. aasta revolutsiooni puhkedes vaid alamleitnandi auaste (Vladimiri sõjakooli kiirkursused).⁹¹ Rink aga edutati esimesel võimalusel Ülemjuhataja Staapi olulisele juhtivale ametikohale ning vajaduse tekkides nimetati just Rink Ülemjuhataja Staabi ülema Jaan Sootsi kohusetäitjaks Vabadussõja viimases, väga olulises etapis.

Samas ei ole ikkagi päris selge, millised olid Rinki enda arusaamad riigikaitsest. Sõjajärgses debatis Eesti kaitseväge tuleviku üle Rink avalikult ei osalenud. Mingil põhjusel ei otsustanud ta esialgu jätkata sõjaväelist karjääri, samuti ei soovinud ta ennast täiendada välismaal. Siinse artikli autorile on jäänud mulje, et Rinkile lihtsalt ei meeldinud mingil põhjusel õppida. Selle

⁹¹ Soots 1934, lk 179.

poolest erines ta näiteks märgatavalt Nikolai Reegist. Iseloomustuste põhjal võib oletada, et Rink oli pigem praktik kui teoreetik ning saabunud rahuaeg ei mõjunud talle kui tegutsejale ehk kõige paremini.

Kuigi Rink oli ajakirja Sõdur esimese 40 numbri vastutav toimetaja, ei ole ta ometigi avaldanud ühtegi teoreetilist artiklit. Ka hiljem, kui Rinki ülesanne oli juhtida Sõjaväe Ühendatud Õppeasutuste ülemana kooli, ei ole näha, et ta oleks oma kogemust kasutades osalenud vahetult õppeprogrammide välja-töötamisel. Tõsi, on kindel, et kasutatavad programmid pidid saama Rinki heakskiidu. See tähendab, et ilmselt pidi ta lisaks kinnitamisele nõustuma programmide sisuga. Samuti nähtub kolonel Kasaku mälestustest, et Rink arvestas ka õppurite arvamusega, võttes maha loenguid, mida peeti mitte-vajalikuks.

Rinki juhtimiskogemus oli märkimisväärne. Nagu eespool märgitud, juhtis Rink Vabadussõjas 1. diviisi staapi, hiljem Kindralstaabi Valitsust ning sõja viimases etapis ka Ülemjuhataja Staapi, osaledes sedasi Eesti Rahvaväe operatsioonijuhtimises. Samas puudub meil taas teadmine, kuivõrd suur osa oli Rinkil sõjalise strateegia väljatöötamises ja milline oli täpsemalt tema panus. Kahjuks ei ole seni õnnestunud Rahvusarhiivi Vabadussõja Ajaloo Komitee Arhiivist ega ka Ülemjuhataja Staabiga seotud säilikute seast tuvastada ühtegi operatsioonikäsku, mida saaks omistada Rinkile ja kust võiks välja lugeda mingeidki Rinki sõjalisi arusaamu või manöövreid.

Samas ei saa me eirata teadmist, et kõikide tema nimetamiste puhul ühte või teise ametisse suutis ta kaasaegsete arvates tegutseda ja juhtida talle usaldatud üksusi või asutusi küllaltki tõhusalt, parandades seni toimivat ning viies enda juhitud asutused või staabistruktuurid uuele tasemele.

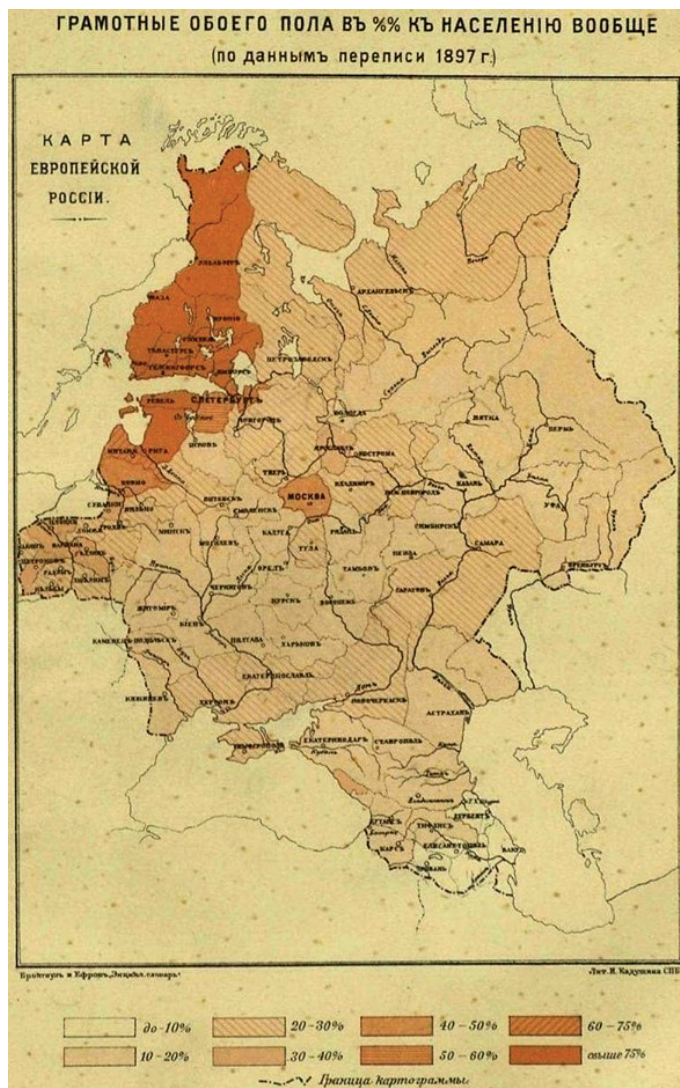
Rinki varajane ja ootamatu surm südamerikke tõttu 30. juulil 1927 oli kaotus kogu Eesti ohvitserkonnale (haigus oli pikemaajaline, tegu võis olla kroonilise südamepuudulikkusega). Me ei saagi teada, milliseks oleks võinud kujuneda Rinki panus Eesti riigikaitse arengusse.

Autori arvates oli Rinki õnnetus olla poliitilises mõttes liiga lähedastes suhetes Sootsiga (ilmselt ka Laidoneriga), millest annavad tunnistust otsitud põhjused mitte määrata Rinki diplomaatilisse lähetusse Venemaale või Prantsusmaale. Kuna ta ei valinud poliitikuteed, mõjutas see suhe edaspidi tema võimalusi. Allikatele tuginedes on üsna selge, et just Sootsi soosing tagas talle sõjaväeteenistusse naasmisel kaadrisõjaväelase karjääri. Tundub, et poliitiliselt motiveeritud vastutöötamine mõjus Rinkile rängalt. Ka edaspidi, kui ta oli juba teenistusse naasnud, ilmus 1924. aasta detsembris ridamisi poliitiliselt kallutatud kriitilisi artikleid tema tegevusest sõjakooli ülemana.

Stressi maandamiseks otsis ta ilmselt abi alkoholist, mis pärssis tema senist energilisust ja otsustusvõimet ning mõjus ka tervisele.

Kolonel Jaan Rink võiks olla seetõttu kujukas näide, kuidas tegusat ja kogemustega vanemohvitseri, kelle potentsiaal jäi kellegi (poliitiliste?) ambitsioonide tõttu kasutamata, tabas teatav depressioon või stagneerumine. Seetõttu võime pidada Jaan Rinki panust Eesti sõjateaduslikku pärandisse küll kasinaks, kuid mitte olematuks. Ilmselt on see panus olnud kõige tõhusam Sõjaväe Ühendatud Õppeasutustes töötamise ajal. Kooli ülemana oli ta üsna aktiivne ja tõhus oma juhitava õppeasutuse administreerimisel ning juurutatud õppeprogrammide kasutuselevõtul. Samuti on kaks juhtivat sõjaväelast, Jaan Soots ja Paul-Adolf Lill, hinnanud 1926. aastal Rinki võimet kasutada oma teoreetilisi teadmisi ja kogemusi praktikas väga heaks. Ka kolonel Elias Kasak, olgugi kohati kriitiline, on õpilaste nimel hinnanud Rinki sõjakooli ülemana tegusaks ja tõhusaks juhiks, kes suutis nelja aastaga anda õppeasutusele uue, kvaliteetse sisu.

Lisa

Joonis. Kaart Vene impeeriumis 1897. aastal toimunud rahvaloenduse andmetega⁹²

RISTO-PEARU KOOVIT, BA

SA Olav Püha Fond juhatause esimees, Balti Numismaatikute Ühenduse president, Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste instituudi ajaloo eriala magistrant

⁹² Грамотные обоого пола в % к населению вообще (по данным переписи 1897 г.). Литография И. Кадушкина, составил Д. Рихтер. – Брокгауз, Ф. А. (издатель) 1907. Энциклопедический словарь.